

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет
Кафедра освітології і педагогіки

МАТЕЙКО Роман Володимирович

**Вплив самоосвіти на розвиток професійної
компетентності викладача/The influence of self-
education on the development of the teacher's
professional competence**

спеціальність: 011 – Освітні, педагогічні науки
освітньо-професійна програма – Управління закладами освіти
Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи

ОСУЗОм-21

Р. В. Матейко

Науковий керівник

к. пед. н., доц. О. В. Кричківська

Кваліфікаційну роботу допущено

до захисту:

«___» _____ 20___ р.

Завідувач кафедри

_____ **Л. З. Ребуха**

ТЕРНОПІЛЬ – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. РОЗВИТОК САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА.....	6
1.1. Актуальність самоосвіти у педагогічному процесі.....	6
1.2. Самоосвіта як засіб підвищення професійної компетентності майбутніх викладачів у процесі професійного навчання.....	12
1.3. Саморозвиток і самоосвіта викладача як необхідна умова підготовленості до сучасних вимог організації освітнього процесу.....	17
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ II. ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ.....	25
2.1. Професійна компетентність: поняття та ознаки.....	25
2.2. Критерії та напрямки професійної компетентності викладача ЗВО.....	29
Висновки до розділу 2.....	35
РОЗДІЛ III. ВПЛИВ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА КОМПЕТЕНТНІСНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧА.....	37
3.1. Моделювання компетентнісної сфери особистості майбутнього викладача.....	37
3.2. Самоосвіта як засіб розвитку професійної компетентності викладача.....	40
3.3. Організація процесу самоосвіти викладача	47
Висновки до розділу 3.....	52
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	57
ДОДАТКИ.....	65

ВСТУП

Актуальність дослідження вплив самоосвіти на розвиток професійної компетентності викладача не викликає сумнівів, оскільки ці процеси вкрай взаємозв'язані. Самоосвіта – найбільш гнучка підсистема безперервного професійного зростання викладача освітньої установи. Педагогіка самоосвіти підпорядкована насамперед рефлексивно-особистісному, а потім вузькопрофесійному розвитку людини – учаснику освітнього процесу. Основи теорії самоосвіти викладачів розробляються в руслі концепції безперервної освіти, яка спрямована на розвиток його професійної компетентності, що є предметом аналізу багатьох вітчизняних педагогів. Так, науковці Н. Безлюдна, Н. Дудник та ін., описували важливість самоосвіти у процесі професійної діяльності майбутнього педагога; І. Дереза розглядала самоосвіту з позиції особистісно-професійного становлення студентів педагогічних університетів; І. Жорова, Т. Кузьмич та Л. Назаренко досліджували самоосвіту педагога як результативну умову підвищення його професійної компетентності; О. Онаць, М. Топузов вказували на те, що управління самоосвітою вчителя є нині пріоритетною формою саморозвитку його професійної компетентності; А. Самко описав основні принципи організації самоосвітньої діяльності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти; О. Тамаркіна дослідила самоосвітню діяльність як фактор мотивації навчання; Т. Хлебнікова схарактеризувала самоосвітню діяльність як засіб розвитку особистості педагога та ін.

У численних працях науковців доведено, що самоосвіта має вагомий вплив на розвиток професійної компетентності викладача, а саме на формування творчої компетентності майбутніх докторів філософії як передумови їхньої інноваційної діяльності (А. Бержанір); комунікативної компетентності у керівників закладів загальної середньої освіти в умовах Нової української школи (Н. Білик), самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя (Б. Коломієць), професійної компетентності

(А. Кришталенко, М. Ревенко, Д. Савченко), міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій (Л. Ребуха) та ін.

Управління та зміст самоосвітньої діяльності викладачів розглянуто в численних наукових працях (Ю. Бойчук, Н. Ковальська, Е. Лук'янчук, Г. Наливайко, Онаць, З. Рябова, М. Топузов та ін.).

Однак сучасні умови розвитку суспільства висувають нові вимоги до педагога, що передбачають результативне формування його професійної компетентності. Розвиток професійної компетентності, на думку Т. Хлебнікової, відбувається шляхом докорінного оновлення самоосвітньої діяльності педагога, управління цим процесом.

Виникає суперечність між постійним зростанням вимог педагога до власної самоосвіти і реальним рівнем їх професійної компетентності, а відтак до виконання ним професійних функцій педагогічної діяльності. Це пов'язано з тим, що у працях науковців не повною мірою розкрито саме як впливає самоосвіта на розвиток професійної компетентності викладача, що й актуалізувало написання нами кваліфікаційної роботи на дану тему.

Мета дослідження полягає у визначенні впливу самоосвіти на розвиток професійної компетентності викладача.

Відповідно до поставленої мети сформульовано основні взаємопов'язані **завдання** дослідження:

- 1) схарактеризувати поняття «самоосвіта» та означити її як дієвий засіб підвищення професійної компетентності майбутніх викладачів у процесі професійного навчання;
- 2) описати професійну компетентність викладача ЗВО, її критеріальне поле та напрямки формування під впливом самоосвітньої діяльності;
- 3) здійснити аналіз впливу самоосвітньої діяльності на компетентнісний розвиток викладача;
- 4) дати оцінку готовності майбутніх фахівців закладів освіти до толерантної управлінської діяльності;
- 4) дослідити організацію процесу самоосвіти викладача.

Об’єкт дослідження є професійна компетентність викладача закладу вищої освіти.

Предмет дослідження – процес формування професійної компетентності викладача відповідно до дієвої самоосвіти.

Для вирішення поставлених завдань використовувалися такі взаємодоповнювані **методи дослідження**: порівняльний аналіз наукової та методичної літератури, синтез, узагальнення, порівняння, класифікація – для уточнення та змістовної конкретизації суті проблеми; узагальнення даних.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що конкретизовано поняття «самоосвіта», «самоосвітня діяльність викладача», описано саморозвиток і самоосвіту викладача, їх змістове наповнення, здійснено розгляд впливу самоосвітньої діяльності на компетентнісний розвиток викладача, доведено важливість моделювання для формування компетентнісної сфери особистості майбутнього викладача, розкрито процедуру організації самоосвіти викладача.

Практичне значення дослідження полягає у тому, що його висновуючі результати уможливлють подальше наукове осмислення впливу самоосвітньої діяльності на компетентнісний розвиток викладача, який формується у фахівців завдяки використанню найбільш ефективних форм організації самоосвіти та поетапному проходженню технологій організації самоосвітньої діяльності педагогів.

Матеріали дослідження можуть бути використані в практичній професійній діяльності викладачів ЗВО, педагогами закладів освіти та студентами магістратури вищої школи.

Структура й обсяг магістерської роботи. Наше дослідження складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Робота містить 78 сторінок, з них – 56 сторінок основного тексту (2 таблиці, 1 рисунок та 4 додатки), використано 62 літературних джерела.

РОЗДІЛ І

РОЗВИТОК САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВИКЛАДАЧА

1.1. Актуальність самоосвіти у педагогічному процесі

Рівень освіти нинішньої молоді безпосередньо залежить від рівня самоосвіти викладача. Адже чим більше знає і може педагог, тим більше знань та вмінь отримає його студент. Актуальність самоосвіти зумовлена ще й тим, що при щоденній підготовці до навчальних занять та різних заходів викладач має володіти актуальною та перспективною інформацією. Тільки таким чином він зможе власною діяльністю спонукати до самостійної роботи здобувачів освіти.

Саме самоосвіта педагога та її готовність до цієї діяльності є необхідною умовою для формування такої потреби студентів. Тому самоосвіта – це невід’ємна, компетентна роль; умова для його професійного зростання, а отже, і умова для успішності та затребуваності у викладачів.

Ще в 1835 р. німецький педагог, ліберальний політик, який просував ідею створення єдиної народної школи, без втручання церкви в процес освіти, Адольф Дістервег у «Керівництві до освіти німецьких вчителів» (2 томи) написав що: «Виховання, отримане людиною, закінчено, досягло своєї мети, коли людина настільки дозріла, що має силу і волю самого себе утворювати протягом подальшого життя і знає спосіб і засоби, як вона це може здійснити як індивід, що впливає на світ».

Постає питання здійснення характеристики самоосвіти. У словнику української мови самоосвіта визначається як набуття знань шляхом самостійних занять поза закладом, без викладача [52]. У сучасній педагогічній літературі (А. Кришталенко, М. Ревенко, Д. Савченко [25]; О. Аніщенко, Л. Лук’янова [27]; Вишньова, Т. Медведовська, А. Павличенко, О. Пащенко [35]; О. Замула, Я. Пелипань [36]) самоосвіта трактується як особистісно та професійно значущий процес цілеспрямованої діяльності фахівця за

безперервною самозміною, свідомим управлінням своїм розвитком, вибором цілей, шляхів та засобів самовдосконалення, що сприяє осмисленню власної самостійної діяльності, що є засобом самопізнання та самодосконалення. Тобто йдеться про саморозвиток. Однак саморозвиток – це спочатку результат самоосвіти, а вже потім – пізнавальна діяльність людини, спрямована на перетворення (розвиток) своїх сил, душевних властивостей та соціальних якостей.

Самоосвіта виступає як засіб самовиховання, особистісного самовизначення і самовдосконалення, тому що сприяє розвитку різних сфер особистості (інтелектуальної, вольової, емоційної, мотиваційної) і базових якостей людини, що розвивається (цілеспрямованості, організованості, працьовитості, сили волі, наполегливості [48; 48; 50]. Отож, поняття «самоосвіта» слугує самостійно-пізнавальною діяльністю людини, яка цілісно спрямована на досягнення певних особистісно-значущих освітніх цілей: задоволеності загальнокультурних запитів та пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації та ін. В енциклопедії освіти [15, с. 798] зазначено, що самоосвіта – це «самостійна пізнавальна діяльність людини, спрямована на досягнення певних особистісно значущих освітніх цілей: задоволення загальнокультурних запитів, пізнавальних інтересів у будь-якій сфері діяльності, підвищення професійної кваліфікації тощо»

Отже, якщо у педагога унеобхіднюється самоосвіта, то постає питання: з чого ж її розпочати?. Модернізація сучасної освіти націлена на побудову та реалізацію індивідуального освітнього маршруту, самоосвіти людини на різних етапах її життєвого шляху. Якщо розглядати, що нині викладач – це гармонійно розвинена, внутрішньо багата особистість, яка прагне духовної, професійної, загальнокультурної та фізичної досконалості; вміє відбирати найбільш ефективні прийоми, засоби та технології навчання та виховання для реалізації поставлених завдань; вміє організувати рефлексивну діяльність (форма теоретичної діяльності, спрямовану на осмислення своїх власних дій

та її законів); діяльнісно прагне до самопізнання, що розкриває специфіку духовного світу людини [1, с. 7–9].

Викладачу, котрий володіє такими якостями, необхідно завжди мати готовність до вирішення професійних завдань, тобто мати рівень професійної компетентності. Нині більшість нових знань та технологій втрачає свою актуальність у середньому вже за п'ять років. Тому найефективніший спосіб підвищення педагогічної майстерності викладачів – це самоосвіта.

Особливо актуальною проблема самоосвіти педагогів, магістрів-майбутніх викладачів стала за умов інформаційного суспільства, де доступом до інформації, вміння працювати із нею є ключовими [13, с. 114–116]. Інформаційне суспільство характеризується як суспільство знання, де особливу роль відіграє процес трансформації інформації у знання, які можна отримувати у різний спосіб.

Сучасна система освіти, як зазначають І. Жорова, Т. Кузьмич, Л. Назаренко вимагає від освітян постійного вдосконалення знань, постійного підвищення своєї професійної компетентності [16].

Викладача до самоосвіти і відповідно до саморозвитку спонукають мотиви, а це, в свою чергу:

- щоденна робота з інформацією при підготовці до навчального заняття;
- бажання творчості. Педагог – професія творча. Творча людина не зможе рік у рік працювати за однією і тією ж робочою програмою або сценарієм, читати одні й ті ж доповіді. Має з'явитися бажання більшого. Робота має бути цікавою та приносити задоволення;
- стрімке зростання сучасної науки. Нині необхідно в освітньому процесі застосовувати нові технології навчання;
- зміни, які мають місце у житті суспільства. Ці зміни насамперед позначаються на студентах, формують їх світогляд, і, дуже часто, формують образ педагога;

- конкуренція (у ЗВО). Якщо викладач на хорошому рахунку в адміністрації, він має більше прав у виборі навантаження та ін.;
- суспільна думка. Викладачу не байдуже, вважають його «хорошим» чи «поганим». Поганим педагогом бути непристойно;
- матеріальне стимулювання. Премії, звання та урядові нагороди – все це залежить від кваліфікації та майстерності викладача;
- інтерес. Навчатися просто цікаво. Викладач має щодня когось навчати і постійно вчитися.

Напрямами самоосвіти є такі:

1. Професійний (предмет викладання).
2. Психолого-педагогічний (орієнтований на студентів).
3. Психологічний (імідж, спілкування, мистецтво впливу, лідерські якості та ін.).
4. Методичний (педагогічні технології, форми, методи та прийоми навчання).
5. Із використання інформаційно-комп'ютерних технологій.

На сьогоднішній день викладачам пропонується величезний спектр послуг з підвищення кваліфікації: у навчальних закладах – очне навчання, очно-заочне навчання, заочне навчання, на курсах підвищення кваліфікації, семінари та ін.

Постійна самоосвіта – це той визначальний актив життя сучасної людини, який допомагає не відстати від професійного зростання. Самоосвіта розширює і поглиблює знання, сприяє осмисленню передового досвіду більш високому теоретичному рівні. Це перший ступінь до вдосконалення професійної майстерності. Тому самоосвіта кожного педагога має стати його потребою у формуванні професійної педагогічної компетентності та фактором його мотивації, як зазначає О. Тамаркіна [55, с. 217–219]. Професійна компетентність педагога не обходиться без розкриття сутності поняття «компетенція», що слугує комплексом умінь, навичок та знань, у яких фахівець має значний практичний досвід та поінформованість.

– особистісний ресурс, який передбачає оволодіння різнобічними знаннями в освітній галузі та відповідною авторитетною думкою.

Суспільство завжди пред'являє до педагогів найвищі вимоги. Удосконалення якості навчання та виховання безпосередньо залежить від рівня підготовки викладача. Для того, щоб навчати інших, потрібно знати більше, ніж всі інші. Педагог, майстер навчання повинен не тільки володіти методикою виховання та навчання, а й мати знання у навколишніх галузях, різних сферах суспільного життя, орієнтуватися в сучасній політиці, економіці та ін.

Отож, компетенції – це вимоги, що ставляться до викладача, тоді як компетентність – здатність індивіда проявляти особистісні професійні якості.

Сучасному викладачу необхідно бути компетентним у своїй професійній сфері та мати набір ключових компетенцій у професійній діяльності [58–60]. Безперечно, що без процесу самоосвіти ефективність різних курсів підвищення кваліфікації, семінарів та конференцій буде невеликою. Як умови для переосмислення своєї професійної діяльності педагогів виступають такі професійні компетенції:

- наукова компетентність;
- методична компетентність;
- дослідницька компетентність;
- управлінська компетентність;
- комунікативна компетентність;
- освітня компетентність.

При організації самоосвіти враховується професійний рівень педагогів, використовуються різні критерії, що дозволяють віднести педагогів до тієї чи іншої групи та відповідно вибрати цілі та способи навчання. Самоосвіта є безперервним процесом, однак планувати її потрібно поетапно.

Результатом самоосвіти є:

- підвищення наукового рівня;

- підвищення якості викладання предметної галузі (зазначити показники, за якими визначатиметься ефективність та якість);
- розроблені чи видані методичні посібники, статті, підручники, програми, сценарії, дослідження;
- розробка та застосування нових форм, методів та прийомів навчання;
- доповіді, виступи;
- розробка дидактичних матеріалів, наочності;
- вироблення методичних рекомендацій щодо застосування нової інформаційної технології;
- розробка та проведення відкритих навчальних занять із застосуванням сучасних педагогічних технологій;
- створення комплектів педагогічних розробок;
- участь у семінарах, конференціях, тематичних заходах; проведення майстер-класів; узагальнення досвіду з досліджуваної проблеми (теми).

Узагальнюючи наведені теоретичні матеріали, можна стверджувати, що продуктивність самоосвіти буде продуктивною якщо:

1. Реалізується потреба викладача у власному розвитку та саморозвитку.
2. Викладач володіє методами самопізнання та самоаналізу педагогічного досвіду.
3. Викладач має розвинену здатність до рефлексії.
4. Програма професійного розвитку викладача включає можливість наукової, дослідницької, пошукової діяльності.
5. Викладач має готовність до педагогічної творчості.
6. Здійснюється взаємозв'язок особистісного та професійного розвитку та саморозвитку.

Отже, самоосвіта сприяє підтримці та розвитку найважливіших психічних процесів – уваги, пам'яті, удосконалює критичне та аналітичне мислення, а також є необхідною умовою успішного підвищення рівня кваліфікації викладача.

Відповідно різноманітні форми підвищення рівня кваліфікації освітян (курси підвищення кваліфікації, участь у методичних об'єднаннях, вебінарах та ін., конкурсах з професійної майстерності) сприяють підвищенню рівня активного саморозвитку викладача.

1.2. Самоосвіта як засіб підвищення професійної компетентності майбутніх викладачів у процесі професійного навчання

Самоосвіта безперервно формуватися на всіх етапах навчання у ЗВО. Самоосвіта розглядається як один із показників рівня професійної культури, компетентності. Розкриваються канали, засоби, джерела отримання студентами інформації, взаємозв'язок між рівнем поінформованості та професіоналізмом. Особливу увагу приділяється компетенціям, необхідним становленню конкурентного фахівцю. Роль самоосвіти, як вказує Л. Шишкіна, у зростанні професійної компетентності багатопланова, та необхідна сучасному суспільству [61]. Вона тісно пов'язана із змістом професійної діяльності, зі світоглядом, моральністю, інтелектом та ін. Поєднання зовнішніх та внутрішніх факторів, що сприяють реалізації самоосвіти, – запорука постійного зростання професійної компетентності майбутнього фахівця, його професійної значимості.

Історія розвитку суспільних формацій може бути переконливим підтвердженням тієї тези, що темпи соціально-економічних змін неухильно зростають. У цій тенденції проявляється закономірний результат науково-технічного прогресу як наслідок цілеспрямованої інтелектуальної діяльності. Створювані зразки нової техніки, проектні розробки передових технологій, інші новації чекають на своє впровадження практично у всі сфери соціальної діяльності.

Багато залежить від професійної кваліфікації спеціалістів. Сучасне суспільство опинилося в такій ситуації, в якій рівень кваліфікації значної частини фахівців не повною мірою задовольняє суспільні потреби [55; 56].

У системі освіти також стають помітні кризові явища, що виражаються, зокрема, у зниженні рівня знань, моральних і культурних якостей, що навчаються. Тому основним напрямом реформування системи освіти є впровадження у практику освітніх установ компетентнісного підходу, що передбачає цілеспрямоване формування у студентів «ключових» компетенцій – сукупності навичок оптимального вирішення професійних проблем. Таким чином, підкреслюють науковці, особливо важливою стає підготовка фахівця, який володіє затребуваними на ринку праці компетенціями, особистісними якостями, що дозволяють йому постійно та цілеспрямовано працювати над підвищенням рівня своєї професійної компетентності [7].

Прогрес у соціальному розвитку суспільства бачиться насамперед у тому, щоб задовольнити різнобічні (як матеріальні, а й духовні, культурні та ін.) потреби людей. Важливо створювати такі умови, в яких зростання професійної кваліфікації кадрів було б природною потребою людей, яку вони прагнули б реалізувати постійно та неухильно. Тоді самоосвіта кожного фахівця може стати одним із способів реалізації його потреби у самовдосконаленні як особистості, і як професіонала. Використовуючи самоосвіту, фахівець може займатися цілеспрямованим пошуком джерел інформації (монографії, журнальні статті, дисертаційні роботи, матеріали різних професійно орієнтованих інтернет-ресурсів та ін.), конференції, форуми, симпозіуми тощо, тобто він повинен уміти орієнтуватися в них і знаходити потрібну інформацію [11, с. 176–181].

Під час самоосвіти фахівець може засвоювати нові знання, трансформувати освоєне для своєї професійної роботи, готувати нові проекти, ухвалювати конструктивні рішення. Тому самоосвіта розглядається як важливий аспект професійної діяльності фахівця, що реалізується з метою поліпшення своїх особистісних якостей та здібностей здійснювати професійну діяльність на вищому рівні [1, с. 7–8; 5, с. 18–22].

Прояв самоосвіти у зростанні професійної компетентності характеризується певними діями. Щоб реалізувати самоосвітній процес,

необхідно самостійно орієнтуватися у науково-практичній інформації, відбирати потрібний матеріал, освоювати його та застосовувати до предмета професійної діяльності [6, с. 70–72]. Тут важливо наголосити на залежності результатів професійної діяльності від відповідної спроможності особистості до самоосвіти. Йдеться про її потреби у нових знаннях, про базову підготовку, про вміння працювати з інформацією, а також саомобілізацією всіх особистісних резервів на якнайшвидше засвоєння знань. Якщо студент достатньою мірою опанує здатність до самоосвіти, то його професійна діяльність з оволодіння новими методиками, щодо внесення принципово нових пропозицій, спрямованих на їх удосконалення, буде значно ефективнішою, з більш цінними результатами. Отже, переплітаючись між собою, здібності майбутнього фахівця до освоєння нових технологій, до творчої роботи щодо їх удосконалення та самоосвіти у спеціально-предметній сфері діяльності дають нову якість, що характеризує його компетентність у відповідній професійній діяльності. Такі якості повинні мати всі представники освітньої сфери [19, с. 24–30].

На зростання професійної компетентності кожного фахівця суттєво впливають його особисті якості. Відданість професії значною мірою зумовлює потребу займатися тим, що з нею пов'язано. Емоційно-вольова сфера, ініціативність, підприємливість передбачають здійснення задуманого. Велике значення надається спілкуванню, співробітництву, обміну досвідом, згуртуванню колективу, у якому створюються умови для розкриття потенційних можливостей і підвищення компетентності всіх його членів.

При цьому необхідно приділити належну увагу самовихованню особистості, яке пов'язане з проявленням нею відповідних якостей, вдосконаленням вчинків, мобілізацією всіх внутрішніх ресурсів для здійснення конкретних дій [26; 32].

Щоб навчитися раціонального самовиховання, необхідно освоювати відповідний соціальний досвід. Важливим способом освоєння соціального досвіду з самовиховання служить самоосвіта.

Розглядаючи самоосвіту (Ф. Левченко [26]; Е. Лук'янчук [28]) як частину майбутньої професійної діяльності слід особливо відзначити, що самовиховання готовності до самоосвіти, турбота про постійне зростання його рівня – важлива сторона самовдосконалення, яка значною мірою визначає швидкість зростання професійної компетентності (О. Марущак [29, с. 97–107]; Т. Поведа [39, с. 123–125]). Це якраз відповідає стратегії всебічного розвитку особистості.

Кожна людина, живучи у суспільстві, виступає носієм його моралі незалежно від суб'єктивного ставлення до її змісту. У той же час суспільство зацікавлене в тому, щоб внутрішнє ставлення його членів до соціальних цінностей було б щонайменше терпимим і не завдавало б шкоди оточуючим. Загальноприйнята соціальна цінність носить ідеї гуманізму, співробітництва, партнерства та ін. Життєздатне суспільство глибоко зацікавлене у певних моральних якостях своїх членів [41]. Насамперед у таких, що виявляються у професійній діяльності, оскільки саме цією діяльністю фахівець вносить свій внесок у розвиток суспільства. Тому у професійній компетентності необхідно виокремлювати її моральну характеристику.

Роль самоосвіти у розвитку моральної характеристики майбутніх фахівців має бути дуже значущою, так як їхня внутрішня переконаність у необхідності розвитку своїх духовних і душевних якостей, виховання в собі культури поведінки є вагомою передумовою реалізації самоосвіти сфери світоглядних знань [42; 44].

Для фахівця особливу соціальну цінність мають світоглядні аспекти, які стосуються безпосередньо професійної діяльності. Дотримання заповіді «Не нашкодь» можливо лише тоді, коли фахівець є високоморальною особистістю, глибоко розуміє наслідки тих чи інших професійних дій і прагне здійснювати лише те, що може приносити користь навколишньому світу [3; 4]. Тому на підставі вищевикладеного можна розглядати самоосвіту як систему, в якій виділяються мотивації, а саме організаторські, рефлексивні складові, кожна з яких має певні особливості.

Мотиваційна складова передбачає вміння активізувати власний позитивний досвід (переваги, переконання, настрої), визначати сенс у виконуваних діях та підтримувати оптимальний рівень мотивації у самоосвіті, стимулювання власного інтелектуального розвитку [55, с. 217–220].

Організаторська складова передбачає визначення етапів роботи над поточним завданням, організацію робочого простору, визначення обсягу інформації із залученням додаткових джерел для виконання, а також уміння орієнтуватися в потоці інформації з використанням високої швидкості читання, вміння складати тези, робити інформаційну вичитку.

Рефлексивна складова включає в себе певні здібності до аналізу, синтезу, узагальнення, абстракції; вміння критично та об'єктивно ставитись до результатів, вибирати адекватні форми оцінки; здатність керувати собою [53, с. 12–20].

Ця класифікація дозволила визначити необхідні психолого-педагогічні умови самоосвіти та зростання професійної компетентності студентів. Насамперед це підвищення рівня мотивації до навчально-професійної діяльності з опорою на самовиховання та самовдосконалення. По-друге, необхідно формувати базові поняття дисциплін, що вивчаються з урахуванням сучасних вимог до рівня підготовки у ЗВО. По-третє, навчати прийомів планування своєї діяльності та роботи з різною інформацією, способам її переробки та зберігання.

Проведений аналіз ролі самоосвіти з підвищення професійної компетентності майбутніх педагогів дозволяє зробити такі висновки.

1. Зростання професійної компетенції залежить від здатності до самоосвіти. Багатоплановий характер педагогічної діяльності викликає необхідність різноманітності самоосвітніх сфер.

2. Важлива умова зростання професійної компетенції – безперервність самоосвіти. Постійно працюючи над собою, дбаючи про власні рівні готовності до самоосвіти, про компетентності в різних напрямках професійної діяльності, кожен студент підвищує рівень своєї кваліфікації.

3. Необхідні чіткі рекомендації щодо вдосконалення самоорганізації та самоосвіти.

Отож, проведений аналіз практичного вирішення цієї проблеми показує, що роль самоосвіти у підвищенні професійної компетентності багатопланова. Вона суттєво пов'язана із змістом професійної діяльності, зі світоглядом, моральністю, інтелектом тощо. Поєднання зовнішніх та внутрішніх факторів, що сприяють реалізації самоосвіти, – запорука постійного зростання професійної компетентності майбутнього педагога, його професійної значущості.

1.3. Саморозвиток і самоосвіта викладача як необхідна умова його педагогічної підготовленості до сучасних вимог організації освітнього процесу

Професійне становлення викладача ЗВО – складний, багатоплановий процес його входження у професію, що характеризується неоднозначним внеском особистісного та діяльнісного компонентів при провідній ролі самої особистості. Розвиток професійної компетентності викладача має на увазі безперервне самовдосконалення, розвиток його творчого потенціалу, індивідуальних і професійних якостей, накопичення професійного досвіду, формування здатності до сприйняття педагогічних інновацій та адаптації в педагогічному середовищі, що змінюється [57, с. 15–20].

Сучасний світ – світ динамічний. Технології та інформаційні ресурси, що розвиваються, вимагають різноманітних теоретичних знань, нових форм і методів роботи, оскільки колишні професійні вміння та навички швидко стають старими [37, с. 57–59].

У наші дні для професійної діяльності викладача недостатньо просто працювати в освітній установі та знати свій предмет. На сучасному рівні вимог суспільства необхідно постійно оновлювати та збагачувати свої знання, підвищувати свій професійний потенціал. Підвищення кваліфікації – умова

результативного професійного життя. Сьогодні неможливо один раз здобути спеціальність, а потім лише реалізовувати свої знання та вміння [43].

Удосконалення якості навчання у професійному навчанні студентів безпосередньо залежить від рівня підготовки освітян. А отже, цей рівень має постійно зростати. Тому самоосвіта викладача має стати його потребою.

До основних напрямків саморозвитку особистості належать:

- самовиховання (виховання волі, якостей характеру, певної моделі поведінки);
- самоосвіта (пізнання нового, осмислення інформації, її інтеграція з наявними знаннями, інтелектуальне збагачення).

Соціологи стверджують, що перспективою розвитку суспільства є трансформація діяльності в самодіяльність (загально-соціологічний закон), розвитку на саморозвиток, освіти на самоосвіту. Під самоосвітою традиційно розуміють здійснювану викладачем пізнавальну діяльність, яка:

- здійснюється добровільно (тобто з доброї волі);
- керується самою особистістю;
- необхідна для вдосконалення будь-яких якостей людини, і сама людина це усвідомлює.

Різні підходи у визначенні самоосвіти дають можливість розглядати це поняття як процес розвитку інтелектуальних якостей і здібностей, як вид пізнавальної діяльності, як і засіб саморозвитку.

Особливо актуальною проблема самоосвіти педагогів стала за умов інформаційного суспільства, де доступом до інформації, вміння працювати із нею є ключовими. Інформаційне суспільство характеризується як суспільство знання, де особливу роль відіграє процес трансформації інформації у знання. Тому сучасна система освіти потребує від викладача постійного вдосконалення знань.

Розглянемо структуру саморозвитку та самоосвіти викладача. Так рівень освоєння професійних компетенцій безпосередньо залежить від рівня самоосвіти педагогів, оскільки чим більше знають і можуть педагогічні

працівники, тим більше знань та умінь може отримати їх студенти. Актуальність самоосвіти для викладача зумовлена ще й тим, що при щоденній підготовці до навчальних занять педагог повинен володіти сучасною та перспективною інформацією. Таким чином, педагог зможе власним прикладом спонукати до самостійної роботи своїх студентів.

Самоосвіта викладача та її готовність до цієї діяльності – це необхідна умова у тому, щоб сформувати таку ж потреба у своїх студентів. Тому самоосвіта – невід’ємна, професійна функція викладача, це умова його професійного зростання, отже, і умова успішності та затребуваності його студентів.

У саморозвитку та самоосвіті викладача велика роль відводиться мотивам. Їх суть полягає в тому, що педагог самостійно здобуває знання з різних джерел та використовує їх у професійній діяльності, розвитку себе як особистості та власній життєдіяльності.

Самоосвіта має на меті насамперед підвищення кваліфікації, безперервне оновлення педагогічних компетенцій, необхідних для реалізації освітнього процесу у ЗВО. Форми надання освіти бувають різні, що потрібно врахувати під час планування викладачем самоосвітньої діяльності. рис. 1.1.

Усі форми самоосвіти науковці (О. Рідкоус [45], А. Самко [47] та ін.) умовно поділили на дві групи: індивідуальна та групова. В індивідуальній формі ініціатором є педагог. Групова форма у вигляді діяльності методичного об’єднання, семінарів, практикумів, курсів підвищення кваліфікації забезпечує зворотний зв’язок між результатами індивідуальної самоосвіти та самим педагогом.

ФОРМИ ЗДОБУТТЯ ОСВІТИ			
Інституційна	Індивідуальна	Дуальна	Змішана

Очна (денна)	Заочна	Мережева	Дистанційна	Екстернатна	Сімейна	Педагогічний	На робочому місці		
--------------	--------	----------	-------------	-------------	---------	--------------	-------------------	--	--

Рис.1.1 Основні сучасні форми отримання освіти

Організація самоосвітньої діяльності викладачів є багатоетапною:

Діагностично-спрямований, який передбачає створення певного настрою на самостійну роботу; аналіз професійних проблем; постановку проблеми, вибір мети роботи, формулювання особистої індивідуальної теми, осмислення послідовності своїх дій (планування та прогнозування результатів).

Навчальний, на якому викладач знайомиться з науковою, психолого-педагогічною та методичною літературою з обраної проблеми освіти; знайомиться з передовим педагогічним досвідом, напрацьованим колегами, накопичує педагогічні факти, проводить їхній відбір та аналіз, формує картотеку на тему.

Практико-зорієнтований, під час якого відбувається адаптація теоретичного матеріалу до конкретної ситуації (група студентів, дисципліна); апробування практично обраних методів роботи; моніторинг, анкетування. Практична робота продовжує супроводжуватись вивченням літератури. На цьому етапі йде осмислення, аналіз та узагальнення накопичених фактів. Доцільно організувати колективне обговорення з колегами прочитаної педагогічної літератури та апробованого досвіду.

Використовувальний, у ньому викладач у процесі подальшої роботи використовує власний досвід, і навіть займається його поширенням: створенням власних напрацювань у руслі обраної теми з опорою на

теоретичний матеріал (дидактичні матеріали, розробки лекційних і практичних занять та інші методичні напрацювання); апробацією, корекцією, відстеження результативності. Цей етап передбачає практичні прояви: звіт про хід самоосвіти, проведення відкритих занять, майстер-класи для колег, виховні заходи зі студентами.

Узагальнювальний, на якому викладач проводить аналіз своєї самостійної методичної роботи на тему самоосвіти, оформляє результати, рекомендації у вигляді методичних видань.

Тривалість етапів може змінюватися в залежності від складності теми, глибини «занурення» та досвіду самого викладача. Термін реалізації плану викладач визначає сам.

Орієнтовна тривалість етапів самоосвіти:

перший рік – 1-2 етапи;

другий рік – 3 етап;

третій рік – 4-5 етапи.

Початківцю викладачу самостійна робота з самоосвіти дозволяє поповнювати і конкретизувати свої знання, здійснювати глибокий і детальний аналіз ситуацій, що виникають у роботі з дітьми.

Педагог зі стажем має можливість не тільки поповнити скарбничку своїх знань, але й знайти ефективні, пріоритетні для себе прийоми розвиваючої та корекційної роботи з студентами, опанувати дієву наукову, діагностичну та дослідницьку діяльність. Крім того, у викладачів розвивається потреба у постійному поповненні педагогічних знань, формується гнучкість мислення, уміння моделювати та прогнозувати освітній процес, розкривається творчий потенціал [38; 43; 46].

Викладач ЗВО, який володіє навичками самостійної роботи, має можливість підготуватися та перейти до цілеспрямованої науково-практичної, дослідницької діяльності, що свідчить про більш високий професійний, освітній рівень, а це, у свою чергу, впливає на якість освітнього процесу та результативність педагогічної діяльності.

Важливою умовою є правильно організована та проведена у системі робота з самоосвіти. На жаль, не завжди і не всі педагоги володіють навичками самостійної роботи (зазнають труднощів у доборі та вивченні наукової та методичної літератури, у виборі теми, постановці цілей, завдань та ін.).

Досягнення і підтримка належного рівня професійної культури практикуючого викладача вимагає від нього, перш за все, самоосвіти та цілеспрямованості роботи з самовдосконалення, систематизації як одержуваних нових теоретичних і практичних професійних знань, так і набутого власного досвіду, що вдосконалює володіння соціально-педагогічними методиками, які дозволяють більш глибоко усвідомити їхню технологічність і специфіку.

Головним інструментом професійного саморозвитку викладача є рефлексія. Рефлексія як звернення індивіда до свого внутрішнього світу, до свого досвіду мислення, діяльності, переживань. Рефлексія – якість глибоко особистісна. Психологи вважають, що саме рефлексія робить людину людиною, даючи їй можливість адекватно оцінювати себе, свої думки та дії, керувати своєю поведінкою. Тобто, рефлексія дозволяє людині, її свідомості та самосвідомості побачити себе збоку.

Цінність рефлексії для викладача у тому, що вона допомагає педагогу виробити самостійну стратегію професійній діяльності в умовах сучасного динамічного світу. Світу, який змінився і продовжує змінюватися, вимагаючи від людини здатності все життя вчитися і перенавчати, змінювати професії, переробляти величезні потоки інформації та ін.

Для оволодіння здатністю до рефлексії на початковому етапі можна ставити собі прості питання: «Що я роблю? Як це я роблю? Чому я роблю саме так, а не інакше? І відповідати на них. Для здійснення рефлексії психологи рекомендують припинити потік діяльності і вийти свідомістю за її межі.

Так, у процесі підготовки до майбутнього заняття викладач аналізує свої плануючі дії, конструє їх, співвідносить із конкретними індивідуальними особливостями студентів, можливостями їх розвитку.

Проектування своєї діяльності з навчання дозволяє педагогу здійснювати перетворення складного на просте, нецікавого на захоплююче [16; 18; 21]. А це є одне з найважливіших професійних умінь викладача. Цей метод характерний для рефлексії викладача, що він дозволяє провести аналіз, оцінку і узагальнення свого досвіду чи осмислити досвід інших викладачів.

Але нерідкі ситуації, коли педагогу доводиться швидко приймати рішення, тобто тут і зараз, вимагає від викладача гнучкості, критичності, швидкості та обачності. Таким чином, рефлексивні процеси проявляються у всій професійній діяльності викладача: і в ситуації безпосередньої взаємодії із студентами, і в процесі проектування їхньої освітньої діяльності, і на етапі власного самоаналізу та самооцінки.

Педагогічна діяльність без рефлексії проста, але неуспішна. Адже справді просто робити щось за звичкою або шаблоном, не замислюючись про те – навіщо ти це робиш. Показником ефективності самоосвіти викладача є його професійно-кваліфікаційне та педагогічне зростання, яке знаходить своє відображення у портфоліо викладача.

Отже, самоосвіта викладача – це найважливіша особистісна якість у його професійному зростанні. У наш час прагнення до самоосвіти проявляється настільки, як не виявлялося ще у жодні часи, і з кожним роком воно зростає, оскільки життя спонукає кожну людину озброювати себе знанням та розумінням професійного зростання.

Висновки до першого розділу

Суспільство повсякчас пред'являє до педагогів високі вимоги. Удосконалення якості навчання та виховання безпосередньо залежить від рівня підготовки викладача. Сучасний викладач, як компетентний у своїй професійній сфері фахівець, має мати сформований дієвий набір ключових компетенцій: наукова, методична, дослідницька, управлінська, комунікативна та освітня.

Викладач має володіти певними особистісними якостями, необхідними для вирішення професійних завдань, тобто мати високий рівень професійної компетентності. Нині більшість нових знань та технологій втрачає свою актуальність у середньому вже за п'ять років. Тому найефективніший спосіб підвищення педагогічної майстерності викладача – це його самоосвіта.

Саморозвиток особистості відбувається завдяки самовихованню (вихованню волі, характеру, певних моделей поведінки) та самоосвіті (пізнанню нового, осмисленню інформації та їх інтеграція з наявними знаннями, інтелектуальному збагаченню). Самоосвіта є невід'ємною, професійною функцією викладача, важливою умовою у професійному зростанні й умовою успішності та затребуваності викладача у студентів.

Форми самоосвіти умовно поділені на дві групи: індивідуальну та групову. В першій ініціатором є педагог, у другій його діяльнісна участь (методичні об'єднання, семінари, практикуми, курси підвищення кваліфікації, які забезпечують зворотній зв'язок між результатами індивідуальної самоосвіти та самим педагогом).

РОЗДІЛ II

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ВАЖЛИВА ХАРАКТЕРИСТИКА ОСОБИСТОСТІ ТА ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО ФАХІВЦЯ

2.1 Професійна компетентність: поняття та ознаки

У сучасній освітній ситуації дедалі більшого інтересу набувають індивідуально-особистісні якості та універсальні здібності людини, що зумовлюють його людський розвиток, а також усвідомлену, прогнозовану, продуктивну, морально-цінну та відповідальну поведінку в житті, адекватну новим соціальним реаліям (А. Бержанір [2], Н. Білик [3], Л. Гавриляк [6] та ін.). Саме перераховані універсальні властивості і здібності людини, які називаються у сучасному педагогічному тезаурусі компетенціями і становлять інваріантну основу актуального соціального замовлення системи освіти. Вони відображають нові функції і властиві людині сучасного суспільства.

У сучасних умовах модернізації освіти та її інтеграції у світовий освітній простір виник у дидактиці новий підхід – компетентнісний підхід. У зв'язку з цим дедалі більше почала переважати думка про те, що основним результатом діяльності освітньої установи є не система отриманих здобувачами освіти нових знань, умінь та навичок, а набір ключових компетентностей в інтелектуальній, цивільно-правовій, комунікативній, інформаційній та ін. сферах.

В останні роки поняття «компетенція» та «компетентність» вийшли на загальнодидактичний та методологічний рівень. Це пов'язано з їх системно-практичними функціями та інтеграційною метапредметною роллю в освіті. Посилення уваги до цих понять обумовлено також рекомендаціями Ради Європи, які стосуються оновлення освіти, її наближення до замовлення соціуму. Цілі формування загальноєвропейського освітнього простору досягаються на основі компетентностного підходу, який дозволяє виробляти

загальне розуміння змісту кваліфікацій за рівнями набутих компетенцій та результатів навчання.

У матеріалах Болонського процесу наголошується, що використання понять «компетентність» або «компетенція» для визначення цільових установок вищої освіти знаменує трансформування даної системи у напрямку більшої адаптації до світу праці, соціального діалогу та соціального партнерства у довгостроковій перспективі та освоєння нової моделі освіти.

У перекладі з латинського «competentia» означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання і досвід, отже, компетентна у певній галузі людина має відповідні знання та здібності, що дозволяють їй обґрунтовано судити про цю галузь і ефективно діяти в ній. Освіта, орієнтована на компетенції (освіта, заснована на компетенціях: competence-based education), з'явилася в 1970-і роки в США, однак в загальному контексті запропонована Н. Хомським у 1965 р. (Масачусетський університет), де поняття «компетенція» розглядалося стосовно теорії мови, трансформаційної граматики та ін.

На початку 1990-х р. Міжнародною організацією праці до кваліфікаційних вимог до фахівців у системі післядипломної освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки управлінських кадрів було запроваджено поняття «ключові компетенції». У 1990-х роках це поняття вже починає визначати вимоги до підготовки фахівців у професійній школі.

Починаючи з 1990-х р. у вітчизняній педагогічній та психологічній літературі замість звичних знань, умінь та навичок, якими має опанувати майбутній випускник освітньої установи, також стали використовуватися терміни «компетенція» та «компетентність». У науковій літературі схарактеризовано різні підходи до трактування цих понять (Л. Гусак., Ю. Гордієнко, І. Микитюк [9]; О. Сипченко, Н. Гарань, І. Бойко [51] та ін.).

Так, з погляду авторів державних освітніх стандартів поняття «компетенція» використовується замість знань, уміння, володіння тощо та є сферою взаємовідносин, що існують між знанням та діяльністю людської

практики [40; 59]. Подібних поглядів дотримується Т. Хлебнікова, яка вважає, що компетенції є поєднанням знань, умінь та досвіду, здатність вирішувати практичні завдання в різних сферах життя та діяльності на основі засвоєних теоретичних знаннях та отриманого практичного досвіду [59–60]. Про те, на думку Н. Білик [3], Л. Гусак та ін. [9], компетенції не зводяться ні до знань, ні до навичок, ні до вмінь, а є загальною здатністю, заснованою на знаннях, досвіді, цінностях, схильностях, які набуті завдяки навчанню.

Науковець Н. Діденко з позицій особистісно-діяльнісного підходу розрізняє «компетенцію» як сукупність знань, правил оперування ними та їх використання, тоді як «компетентність» заснована на знаннях, інтелектуально і особистісно обумовленому досвіді соціально-професійної життєдіяльності людини, особистісна властивість, що виявляється в її поведінці і характеризується когнітивними, мотиваційними, смисловими та регуляторними складовими [12]. Інші науковці вважають, що компетентність є ситуативною категорією, оскільки виявляється у готовності до здійснення будь-якої діяльності в конкретних ситуаціях проблемного характеру; є готовністю і здатністю людини нести особисту відповідальність за власний добробут та добробут суспільства [10: 20].

У наукових дослідженнях психологи розглядають компетентність як сукупність якостей, властивих найбільш авторитетному фахівцю, однак тих якостей має досягти кожен індивід, що опановує дану професію, і які визначають міру його включеності в діяльність.

На основі аналізу численної вітчизняної та закордонної психолого-педагогічної літератури з проблем компетентності можна зробити висновок про достатню строкатість трактувань даного поняття (як і спорідненого йому поняття «компетенція»), пов'язаної з різницею теоретичних та методологічних підходів. Найбільш обґрунтованим є підхід, що трактує компетентність як особистісну властивість або якість (сукупність якостей) людини, що характеризують її оволодіння відповідною компетенцією (сукупністю знань та способів дій, необхідних для здійснення будь-якого виду діяльності чи

спілкування), а також певним досвідом практичного здійснення цієї компетенції.

У закордонних дослідженнях розробляється практико-орієнтована модель компетентності фахівця, у якій наголос робиться на такі його індивідуально-психологічні якості, як самостійність, дисциплінованість, комунікативність, потреба у саморозвитку. При цьому звертається увага на розвиток здібностей та цінностей, необхідних знань, умінь, мотивів, відносин, переконань для компетентного виконання соціальних ролей та взаємодії людини із світом. Загалом закордонні вчені (Ж. Делор, Дж. Равен, Дж. Старк та ін.) відносять компетентність до загальної характеристики індивіда, куди входять такі якості, як вміння самостійно знаходити шляхи вирішення комплексних завдань, оволодіння новими знаннями, навичками, здатність до продуктивного спілкування, вміння поводитися у колективі та ін.

Таким чином, у педагогічній науці все більше утвердилося розуміння того, що ступінь зрілості людини, у тому числі фахівця характеризує компетентність, яка передбачає певний рівень психологічного розвитку та дозволяє людині успішно функціонувати в суспільстві, реалізуючи адресовані йому компетенції (Б. Коломієць [24] та ін.). Різноманітність та різноплановість трактувань поняття «професійна компетентність» багато в чому обумовлені різницею наукових підходів до розв'язуваних дослідниками наукових завдань: особистісно-діяльнісного, системно-структурного, знаннєвого, культурологічного та ін. Існують також різні підходи до дослідження змісту та структури професійної компетентності, зокрема, професійний, рівневий, задачний підходи. На наш погляд, всі вони повинні бути прийняті до уваги при вирішенні питання про сутність, структуру та склад професійної компетентності, але лише за умови їх інтеграції навколо смислового підходу до особистості, що орієнтує всі її психологічні структури на ціннісно-сміслову регулювання діяльності та поведінки. Особливо це важливо задля професій гуманітарного типу, зокрема педагогічної.

Поняття «професійна компетентність» значною мірою є умовним, узагальнюючим поняттям, оскільки воно включає цілий комплекс окремих, хоча і нерозривно пов'язаних між собою компетентностей. У психолого-педагогічній літературі ця умовність проявляється в тому, що дане поняття найчастіше розглядається не стільки з точки зору структури особистості фахівця, скільки з позицій оцінки якості його професійно-педагогічної підготовки – яка набувається особистістю у процесі професійної освіти та професійної діяльності, як системна, інтегративна властивість, що не має чіткої локалізації в структурі особистості, а поєднує різні за характером підсистеми. Серед них називаються професійна спрямованість (потреби, мотиви), ціннісна сфера, характер, здібності, внутрішні психічні стани та властивості особистості фахівця, сфера професійних знань, умінь та ін.

2.2. Критерії та напрямки професійної компетентності викладача ЗВО

Підвищення ефективності виховання та навчання студентів, саме вдосконалення системи освіти неможливі без великої відповідальності та високої професійної майстерності викладача та введення компетентнісного підходу в освітній процес.

На думку, О. Марущак компетентність – успішна дія в конкретній ситуації (найкоротше визначення). Компетентнісний підхід – освітній процес, що базується на наданні суб'єкту діяльності (пізнавальної, навчальної, ігрової) права на самореалізацію, придбання та застосування компетентності [29].

Різні науковці до основ професійної компетентності відносять різні складові. Так, на думку Е. Лук'янчук [28], Т. Мастеркової [30], О. Онаць та М. Топузова [33] професійна компетентність викладача має включати:

- комунікативний компонент,
- діяльнісний компонент,
- соціальний компонент.

Виділяємо: у сфері дисципліни, що викладаються, професійну та спеціальну компетентність викладача; у сфері способів формування умінь та знань учнів – методичну; соціально-психологічну у сфері процесів спілкування; диференційно-психологічну у сфері здібностей та мотивів студентів; аутопсихологічну у сфері недоліків і переваг власної особистості та діяльності [37].

За основу реалізації компетентнісного підходу у системі освіти можна взяти вчення В. Демченко, К. Балабанова, Є. Ємельянова [10]. Основними компетентностями викладача є :

- інформаційний професіоналізм – містить обсяг інформації (знань, знань) про досвід роботи інших викладачів та про себе;
- комунікативний професіоналізм – цінна, інтегративна якість, ключовими компонентами якої є: екстраверсія; емоційна стійкість; здатність конструювати зворотний та прямий зв'язок; делікатність, вміння слухати;
- регулятивний професіоналізм передбачає наявність у викладача умінь керувати своєю поведінкою. Включає: мобілізацію, цілепокладання та стійку активність, рефлексію, оцінку результатів діяльності.

Моральні цінності є основними чинниками діяльності, тоді як інтелектуально-педагогічні включають комплекс умінь із синтезу, аналізу, абстрагування, порівняння, узагальнення, конкретизації як якості інтелекту: фантазія, аналогія, критичність та гнучкість мислення; операційний професіоналізм – визначається набором навичок та умінь, які необхідні викладачеві для здійснення професійної діяльності: проектні, прогностичні, організаторські, предметно-методичні, експертні, педагогічні імпровізації [22; 24; 29].

Аналіз літературних джерел показує, що педагогічна компетентність викладача складає сукупність умінь та знань науково-дослідних та педагогічних здібностей, необхідних педагогу для виконання функцій виховання та навчання студентів [12;14; 22; 28; 38; 41; 56]. Відповідно викладач повинен знати:

- державний освітній стандарт;
- зміст, цілі вищої професійної освіти;
- принципи побудови професійної освіти;
- основні поняття, предмет та завдання наукової дисципліни

«Педагогіка

вищої школи» та силабус дисципліни (див. Додаток А);

- закономірності та сутність процесу виховання та навчання;
- методи, принципи та організаційні форми виховання та навчання студентів;
- педагогічні технології на сучасному етапі навчання.

Викладач має бути готовим:

- підбирати оптимальні технології та навчальний матеріал, які дозволять студентам засвоїти певний обсяг інформації за короткий термін;
- організовувати та планувати заняття з використанням інтерактивних та активних методів навчання, які забезпечать процес добування власних знань та творчого пізнання, формування навичок та умінь самими студентами;
- формувати мотивацію до навчально-пізнавальної діяльності у студентів самостійно;
- ділитися досвідом із колегами та навчатися у них;
- займатися самоосвітою [31].

Особливе місце у діяльності викладача приділяється вмінню вибудовувати спілкування зі своїми колегами та студентами. Тут воно виступає засобом педагогічної та наукової комунікації, створення у студентській аудиторії сприятливого психологічного клімату, між студентами та педагогом, а також умовою вдосконалення професіоналізму.

На думку багатьох авторів, викладач повинен мати комунікативні вміння:

- пізнання особистості студента;
- організація в освітньому процесі діяльності студентів у формі творчого пошуку, співробітництва;

- співчуття, співчуття, розуміння особистості студента;
- високий рівень вимогливості та поваги особистості учня.

Майстерність педагога вищої школи полягає в тому, що він здатний: вести дискусію чи розмову, використовуючи невербальні та вербальні засоби комунікації; виступати перед аудиторією; повинен передбачати та попереджати конфлікти; викликати у партнера потребу до спільної діяльності та об'єктивно сприймати його спілкування; конструктивно сприймати, критикувати та враховувати критику. Рефлексивні здібності є важливою складовою комунікативної здібності викладача ЗВО, що дозволяє йому об'єктивно усвідомити, як і сприймається партнером зі спілкування.

На сучасному етапі освіти для підвищення якості, цілей та найкращих результатів роботи педагогу необхідно приділити увагу рівню розвитку компетенції. Тому на чільне місце в парадигмі освіти виходить компетентнісний підхід, спрямований на результат [1].

Велике значення для комунікативної компетентності педагога як умови розвитку професіоналізму має рівень сформованості комплексу професійно значущих якостей, які дозволяють забезпечити комунікативну базу для провадження педагогічної діяльності [34; 51].

За високої оцінки майстерності викладача вищої школи передбачається розглядати такі складові:

- базові знання у галузі інформаційних технологій;
- розробка, впровадження та використання електронних навчальних матеріалів;
- володіти методичними прийомами щодо використання слайд-лекцій, Інтернет-семінарів, on-line-занять;
- адаптація психолого-педагогічних основ (цілком імовірно і створення нових принципів) до сучасних комунікаційних та інформаційних технологій в освіті.

В інтересах керівництва кафедр, деканатів мають бути створені передумови формування компетентності викладача університету. Активністю

особистості педагога вважається психологічний механізм становлення його майстерності.

На думку Т. Хлебнікової., педагогічна робота, це безперервно вдосконалюване мистецтво виховання та навчання, доступне будь-якому викладачеві, який працює за покликанням, який любить своїх студентів та свою справу. Це синтез різних якостей особистості викладача, його особливих, наукових, педагогічних умінь та знань, що дозволяють йому використовувати систему педагогічних засобів у досягненні найкращих результатів у вихованні, навчанні та розвитку своїх здобувачів [59–60].

Педагогічний професіоналізм розвивається з допомогою інтенсивної креативної (творчої) педагогічної праці з урахуванням глибоких і багатопланових професійних умінь та знань, знань у галузі педагогічної психології, педагогіки, організації та методики навчання, дидактики, умінь використовувати в практичній роботі. Зростання майстерності викладача відбувається за наявності у нього відповідного бажання.

Важливу роль у підтримці на відповідному рівні та розвитку майстерності викладача, крім підвищення педагогічної кваліфікації, відіграє ефективне педагогічне самовдосконалення, самоосвіта, самостійна методична робота з дослідження сучасного педагогічного досвіду.

Поряд з видами компетенції багато фахівців відзначають критерії професійної компетентності педагога такі як: загальнокультурний, комунікативний, особистісний, загальнопрофесійний і самоосвіта. Докладніше схарактеризуємо самоосвіту та саморозвиток педагога.

Професіоналізм викладача не може сформуватися один раз і назавжди. Удосконалення педагога в ході накопичення досвіду практичної діяльності має здійснюватися на базі вимогливого та критичного відношення педагога до своєї роботи і до самого себе. В ідеалі постійне професійне та особистісне зростання виступає як невід’ємна характеристика професіоналізму педагога.

Сучасний соціальний досвід у галузі психолого-педагогічної практики та теорії диктує необхідність самоосвіти та саморозвитку педагога. Через

зростання та збільшення обсягу професійної інформації, відбувається моральне «застаріння» педагогічних знань, що має призводити до систематичного поповнення у педагога своєї професійної освіти. Тому викладач має систематично підвищувати свою кваліфікацію, а динамічний характер освітнього процесу вимагає від вчителя активної мобільності, яка залежить, у тому числі від саморозвитку та самоосвіти педагога.

Впровадження чужих розробок та педагогічних ідей може бути діяльністю сучасного педагога. Тому компетентний, сучасний педагог має вести постійний педагогічний пошук, а свою діяльність вважати як систематичну дослідницьку роботу.

Критеріями самоосвіти та саморозвитку професійної компетентності педагога вищої школи прийнято вважати:

- вимогливість до себе, самокритичність;
- схильність до інноваційної діяльності, потреба в оновленні практичного та теоретичного досвіду педагогічної діяльності;
- стиль діяльності (дослідницький) [5; 62].

Вирішення проблеми педагогічної самоосвіти має відбуватися не час від часу, а завжди. Педагогічна самоосвіта – це вивчення, читання педагогічної періодики, педагогічної літератури, методичних посібників та розробок, їх продумування, виділення ідей, думок, виразів, теоретичних висновків та порад, необхідних для практичної роботи, відвідування лекцій, книжкових та освітніх виставок, а також самоаналіз особистого досвіду, в ході якого педагог фіксує: педагогічні знахідки під час проведення занять, а також помилки та недоробки. Тому рекомендується розвивати здібності до письмового вираження власних думок, досвіду, знахідок [5].

Слід зазначити, що вимоги до компетенцій викладачів диктує професійний стандарт педагога (див. Додаток Б).

Насамперед це потрібно для того, щоб отримати «на виході» з недосвідченого абітурієнта компетентного фахівця. Якщо педагог не володіє компетенціями, що пред'являються сучасним суспільством (загалом) та

Професійним стандартом (зокрема), то він не впорається із завданнями, що покладаються на нього сучасним державним освітнім стандартом та Законом про освіту.

Отож, що вдосконалення професійної компетентності викладача – це поглиблення його знань, розширення професійної кваліфікації, психологічна переорієнтація на самоосвіту на базі освітніх запитів та потреби викладачів та зміни в освітній сфері.

Висновки до розділу 2

Нині суспільству потрібні сучасно освічені, моральні, підприємливі люди, які можуть самостійно приймати відповідальні рішення в ситуації вибору, прогнозуючи їх можливі наслідки, здатні до співробітництва, що відрізняються мобільністю, динамізмом, конструктивністю, готові до міжкультурної взаємодії, мають розвинене почуття відповідальності за свою власну долю і за долю країни.

До комунікативної компетентності педагога, під час модернізації та оптимізації освіти, висувають низку вимог. Професійна діяльність викладача вищої школи пов'язана із постійним спілкуванням: колегами, студентами, адміністрацією установи. Тому вимоги до професіоналізму викладачів зростають.

Компетенції є поєднанням знань, умінь та досвіду, здатністю вирішувати практичні завдання в різних сферах життя та діяльності на основі засвоєних теоретичних знань та отриманого практичного досвіду.

Ступінь зрілості фахівця охарактеризовує компетентність, яка передбачає певний рівень психологічного розвитку та дозволяє людині успішно функціонувати в суспільстві, реалізуючи адресовані йому компетенції.

РОЗДІЛ III

ВПЛИВ САМООСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА КОМПЕТЕНТІСНИЙ РОЗВИТОК ВИКЛАДАЧА

3.1. Моделювання компетентнісної сфери особистості педагога

Професійна компетентність локалізована в діяльнісно-інструментальній сфері та є інтегративною якістю особистості. Ця якість є результатом заснованого на професійних здібностях глибокого та осмисленого оволодіння особистістю теоретичними і практичними аспектами професійної діяльності, що виражається в індивідуально структурованій системі професійних здібностей, знань та умінь. Відповідно основна функція професійної компетентності полягає у забезпеченні предметного регулювання професійної діяльності та поведінки фахівця відповідно до власного смислового регулювання. Отож, цілісна професійна компетентність покликана забезпечувати інформаційно-технологічну сторону професійної діяльності фахівця, а також її смислове регулювання (у тих межах, що її усвідомлює особистість).

Відповідно до цього важливою видається модель компетентнісної сфери особистості педагога. Так, склад професійно-педагогічних компетентностей має корелювати з номенклатурою професійно-педагогічних здібностей. Разом з тим вони не можуть дублювати один одного, беручи до уваги якісну різницю між ними – переважно індивідуально-психологічним характером перших та соціальним, педагогічним у своєму генезі характером других. Крім того, відповідно до актуально-потенційного характеру особистості до складу професійно-педагогічних компетентностей повинна бути включена і особлива компетентність, що сприяє реалізації потенціалу професійно-особистісного розвитку педагога.

Враховуючи широку соціокультурну природу професійно-педагогічної діяльності, перелік базових компетентностей педагога має суттєво розширився за допомогою низки професійно необхідних соціокультурних

компетентностей. Низка компетентностей має особливу, інтегральну природу, опосередковуючи всю життєдіяльність людини, її соціокультурну та професійну галузі. Це визначає необхідність виділення особливих інтегральних особистісних компетентностей, які забезпечують як успішне функціонування людини у різних галузях життєдіяльності, так і системний розвиток її особистості, реалізацію внутрішнього потенціалу особистісного розвитку. Серед них особливо слід виділити ціннісно-сміслову компетентність, яка є визначальною у реалізації базових функцій особистісного регулювання діяльності та поведінки.

Відповідно до цього, а також на основі аналізу всіх представлених поглядів у цій галузі нами було розроблено перелік основних соціокультурних, індивідуально-особистісних та професійно-педагогічних компетентностей педагога:

1. Соціокультурні компетентності:

- громадянська компетентність;
- соціально-комунікативна компетентність;
- художньо-естетична компетентність;
- інформаційно-технологічна компетентність;
- валеологічна компетентність;
- екологічна компетентність.

2. Інтегральні особистісні компетентності:

- ціннісно-смістова компетентність;
- креативна компетентність.

3. Професійно-педагогічні компетентності:

- інтелектуально-педагогічна компетентність;
- діагностична компетентність;
- проектувально-конструктивна компетентність;
- організаційно-педагогічна компетентність;
- професійно-комунікативна компетентність;
- інформаційно-експресивна компетентність;

- акмеологічна компетентність;
- предметна (спеціальна) компетентність;
- самоосвітня компетентність.

Дані компетентності покладено в основі цільової спрямованості підготовки майбутнього викладача в університеті. Разом з поглибленням уявлень про смислову сферу особистості педагога, в межах формування єдиної ціннісно-смислової компетентності було виділено комплекс професійно-особистісних ціннісно-смислових компетентностей:

- компетентність у галузі ціннісно-смислового професійно-особистісного самовизначення (смыслоорієнтаційна компетентність);
- компетентність у галузі ціннісно-смислової професійно-особистісної саморегуляції (смыслорегуляційна компетентність);
- компетентність у галузі ціннісно-смислового професійно-особистісного саморозвитку (смыслотворча компетентність);
- компетентність у сфері ціннісно-смислового впливу на оточуючих (смыслотрансляційна компетентність).

Характеризуючи першу з цих компетенцій, слід зазначити її інтегративний інтелектуально-емоційний характер. Ціннісно-смыслові здібності та вміння, що входять до неї, значною мірою мають рефлексивний характер і сприяють осмисленню як самої професійної реальності, з якою стикається педагог (в особі системи освіти, конкретної освітньої установи, своїх колег, учнів, їх батьків, системи взаємовідносин між ними) , так і свого місця в даній реальності, своїх професійних можливостей та рівня їхньої практичної реалізації.

Сенсорегуляційна компетентність поєднує в єдине ціле здібності та вміння у сфері свідомої (вольової) ціннісно-смыислової професійно-особистісної саморегуляції. Її основою є здібності (уміння) здійснювати ціннісно-смыислове прогнозування, і навіть вибір можливих альтернатив професійних дій і вчинків у цій конкретній ситуації. Відповідальним за такий вибір, є совість педагога як усвідомлення та переживання смислових протиріч

своєї життєдіяльності, відповідальності за наслідки своїх та чужих дій та вчинків.

Ціннісно-сміслова компетентність є спільним предметом як професійно-педагогічного виховання, так і професійного навчання педагога у сфері практичної підготовки до виховної діяльності. Якщо перша сконцентровує свою увагу на формуванні загальних механізмів ціннісно-сміслового впливу на іншу людину як однієї зі сторін ціннісно-сміслового діалогічного спілкування, то друга на педагогічних принципах та конкретній технології організації ціннісно-сміслового виховного впливу на студентів в освітньому процесі та поза ним .

Отже, процес моделювання комплексного формування та розвитку професійно-педагогічних компетентностей у майбутніх викладачів ЗВО слугує основою їхнього професійному розвитку та виховання.

3.2. Самоосвіта як засіб розвитку професійної компетентності викладача

Підвищення професійної компетентності викладача зумовлене процесом морального знецінення та старіння знань і навичок фахівців у сучасному світі. І саме внаслідок процесу підвищення професійної компетенції викладачів відбувається підвищення якості освіти учнів.

В останні роки професійне зростання викладача стало однією з найактуальніших тем розвитку освіти в нашій країні. Це зумовлено, передусім, тим, що нині зростають вимоги до професійної підготовки фахівців переважають у всіх сферах праці людини. Розвиток професійної компетентності це розвиток творчої індивідуальності, формування сприйнятливості до педагогічних інновацій, здібностей адаптуватися в педагогічному середовищі, що змінюється.

Зміни, що відбуваються в сучасній системі освіти, потребують підвищення кваліфікації та професіоналізму викладача, тобто його

професійної компетентності. Нині різко підвищився попит на кваліфіковану, творчо мислячу, конкурентну особистість викладача, здатного виховувати особистість у сучасному, динамічно змінюваному світі.

При цьому педагогічними умовами, що забезпечують ефективність системи самоосвіти та її вплив на особистісно-професійне зростання викладача, є:

реалізація ціннісно-сміслових та діяльнісно-рефлексивних механізмів його особистісно-професійного зростання у процесі самоосвітньої та професійно-творчої діяльності, які забезпечать ефективне функціонування та обох підсистем;

конструювання індивідуальної самоосвітньої програми, що змодельовує професійно-творчу діяльність викладача та забезпечує особистісно-професійне його зростання;

реалізація механізмів педагогічної рефлексії при включенні вчителя до самостійної професійно-творчої діяльності. [3, с.6]

За допомогою самоосвіти підвищується якість викладання предмета, здійснюється готовність до педагогічної творчості, простежується професійне та кар'єрне зростання, створюється і присвоюється імідж сучасного викладача – новатора, викладача-майстра, викладача-наставника як особистісно-професійну освіту; здійснюється відповідність вимогам держави та суспільства.

Сьогодні суспільство, освітня система, зазнає найглибших і найшвидших змін за всю свою історію. Кожен педагог знає, що життя в сучасному світі вимагає вміння перебудовуватися, бути відкритим по відношенню до ситуації, що розвивається. Для викладача, покликаного швидко реагувати на соціальні зміни, захисна позиція, небажання руху означають повне або часткове випадання з професійного поля, що позбавляє його впевненості та надійності.

Самоосвіта здійснюється добровільно, свідомо, планується, керується та контролюється самим викладачем. При цьому самоосвіта може мати такі

напрями: професійний (предмет/предмети викладання); психолого-педагогічний; методичний; естетичний та духовно-моральний; у сфері використання цифрових, інформаційних технологій; у сфері формування здорового життя суб'єктів освітнього процесу.

Самоосвіта також здійснюється за допомогою таких видів діяльності:

знайомство з педагогічною та методичною літературою;

самоосвітня робота над якоюсь проблемою;

регулярний огляд інновацій у мережевих методичних спільнотах у своїй професійній сфері;

відвідування уроків колег; активна дослідницька, експериментальна діяльність;

дискусії, обмін досвідом із колегами, у тому числі в рамках розміщення наукових публікацій, участі у семінарах, конференціях, майстер-класах, «круглих столах» тощо; інноваційна діяльність, освоєння нових освітніх технологій (відбір змісту, методів, форм, засобів навчання); проведення відкритих занять та їх аналіз; систематичне проходження курсів підвищення кваліфікації

На сьогоднішній день педагогам пропонується величезний спектр послуг підвищення кваліфікації: у навчальних закладах очне навчання, очно-заочне навчання, заочне навчання, на курсах підвищення кваліфікації, в межах міських та інших методичних об'єднань, мережевих спільнот, у тому числі в дистанційному форматі та ін. При цьому не слід забувати, що більшість нових знань та технологій втрачає свою актуальність у середньому вже через 5-7 років.

Вкрай важливо створити ефективні умови для формування мотивації професійного самовдосконалення, у тому числі на індивідуальному рівні. Серед провідних мотивів можна виділити такі: мотиви успіху, подолання професійних труднощів, мотиви, спрямовані на покращення матеріального благополуччя, професійного визнання, кар'єрні та конкурентні мотиви (кваліфікований викладач за умов конкуренції має більше можливостей у

працевлаштуванні та професійному зростанні); бажання творчості; інформаційні мотиви (необхідність та пошук нової інформації); мотиви освоєння нових технологій, наукових відкриттів у психології та педагогіці; відповідність суспільним запитам та вимогам держави, освітньої системи та ін.

Однак узагальнення та розповсюдження власного досвіду (статті, доповіді, майстер-класи, відкриття уроки) максимально наближають процес атестації до повсякденної практичної діяльності, отже, економить час і сили при підготовці до наступної атестації; дозволяє планувати власну професійну діяльність з урахуванням програми розвитку освітньої установи та власних професійних інтересів на досить тривалий період (міжатастаційний), рівномірно розподіливши зусилля, спрямовані на професійний розвиток (самоменеджмент); орієнтує на розвиток таких професійно значущих умінь, як рефлексія, самоаналіз, проектування, організованість.

Самоосвіта безперервна, але планувати її потрібно поетапно. Алгоритм організації самоосвіти педагогів передбачає проходження низки етапів [6, 7, 8]:

1 етап. Передбачає створення певного настрою на самостійну роботу; аналіз професійних труднощів та інтересів; постановку проблеми, вибір мети роботи, формулювання особистої індивідуальної теми, осмислення послідовності своїх дій (планування та прогнозування результатів);

2 етап. Викладач знайомиться із психолого-педагогічною та методичною літературою з обраної проблеми освіти; здійснює знайомство з передовим педагогічним досвідом, напрацьованим колегами у місті, регіоні, країні; відбувається накопичення педагогічних фактів, їх відбір та аналіз;

3 етап. Під час даного етапу відбувається адаптація накопиченого матеріалу до конкретної ситуації (групи учнів, предмету); апробування практично обраних методів роботи; моніторинг результатів; корекція освітніх стратегій. Практична робота продовжує супроводжуватися вивченням літератури. На цьому етапі йде осмислення, аналіз та узагальнення

накопичених фактів. Доцільно організувати колективне обговорення з колегами прочитаної педагогічної літератури та апробованого досвіду;

4 етап. За даного етапу викладач у процесі подальшої роботи використовує власний досвід, і навіть займається його поширенням: створенням власних напрацювань у руслі обраної теми з опорою на теоретичний матеріал (дидактичні матеріали, розробки уроків, позакласних заходів та ін. методичні напрацювання); апробацією, корекцією, відстеження результативності. Цей етап передбачає: звіт про хід самоосвіти на засіданнях методичного об'єднання, проведення відкритих уроків, позакласних заходів, майстер-класів для колег.

5 етап. Викладач на цьому етапі проводить аналіз своєї самостійної методичної роботи на тему самоосвіти, оформляє власні результати, надає рекомендації для колег, проводить моніторинг, анкетування та презентацію матеріалів на засіданнях методичних об'єднань, педагогічних рад.

Тривалість етапів може змінюватися в залежності від складності теми, глибини вивчення та досвіду самого викладача. Термін реалізації плану викладач визначає сам.

Слід зазначити, що велика увага приділяється роботі з самоосвіти молодим викладачам, викладачам-початківцям. Молодому викладачу самостійна робота з самоосвіти дозволяє поповнювати і конкретизувати свої знання, здійснювати глибокий і детальний аналіз ситуацій, що виникають у роботі зі студентами. У педагогів розвинена потреба у постійному поповненні педагогічних знань, сформується гнучкість мислення, уміння моделювати та прогнозувати освітній процес, розкриється творчий потенціал. Викладач, який володіє навичками самостійної роботи, має можливість підготуватися та перейти до цілеспрямованої науково-практичної, дослідницької діяльності, що свідчить про більш високий професійний, освітній рівень, а це, своєю чергою, впливає на результативність педагогічної діяльності в цілому.

Діяльність сучасного викладача нерозривно пов'язана з його творчою самостійністю, мобільністю, високим інтелектуальним та моральним

потенціалом, з його професійною компетентністю та культурним рівнем. Це, безсумнівно, висуває на перший план необхідність пошуку та впровадження у практику підвищення кваліфікації викладачів сучасних педагогічних технологій, стимулюючих освітню активність особистості. Досягнення цих вимог неможливе без усвідомлення викладачем своєї високої особистої відповідальності, постійного оновлення знань та набуття практичних умінь у фахівця в процесі підвищення кваліфікації та самоосвіти.

Самоосвіта передбачає розвиток викладача як особистості та фахівця, сприяє підвищенню рівня його професійної компетентності та вдосконаленню професійно-особистісних якостей, педагогічних здібностей та практичних умінь.

Самоосвіта – процес свідомої, самостійної, пізнавальної діяльності з метою вдосконалення будь-яких якостей чи навичок. Виходячи із сучасних вимог, можна визначити основні шляхи розвитку професійної компетентності педагога:

- робота у методичних об'єднаннях, творчих групах;
- дослідницька, експериментальна діяльність;
- інноваційна діяльність, освоєння нових педагогічних технологій;
- різні форми педагогічної підтримки;
- активна участь у педагогічних конкурсах, майстер-класах, форумах та фестивалях;
- узагальнення власного педагогічного досвіду;
- використання ІКТ.

Педагогічна праця має творчий, дослідницький характер, який розглядається як органічна складова частина сучасних педагогічних технологій.

Під педагогічною технологією розуміється спосіб реалізації змісту навчання, що включає застосування різних форм, методів та засобів науково-методичного супроводу самоосвіти викладача у системі підвищення кваліфікації, спрямованих на досягнення поставлених освітніх цілей.

Поява Інтернет забезпечила викладача безліччю можливостей для безперервної самоосвіти, набуття нових знань та умінь. Сьогодні існує безліч форм і способів, які уможливають викладачеві підвищувати свою кваліфікацію за допомогою інтернет-ресурсів та технологій. Так до них віднесено:

- дистанційні курси для освітян, майстер-класи;
- дистанційні конференції (веб-семінари);
- дистанційні конкурси;
- дистанційні евристичні олімпіади;
- педагогічні форуми та багато ін.

Науково-технічний розвиток сучасного суспільства вимагає від викладача освоєння нових інформаційних технологій. Необхідно вміти шукати, отримувати, обробляти інформацію, вбудовувати їх у педагогічну діяльність на вирішення практичних завдань, тобто оволодіти інформаційною компетентністю.

Вступивши в таку спільноту педагогів, кожен викладач отримує численні можливості для спілкування з колегами, обміну досвідом, розширення власного кругозору. Доступ до освітніх інновацій своїх колег, можливість подати на їх розгляд свої наукові та методичні розробки, користування ресурсами веб ресурсами університету – все це дозволяє викладачу відчувати себе частиною великої університетської педагогічної спільноти.

Це дозволяє урізноманітнити свою педагогічну діяльність, опанувати нові педагогічні прийоми, а за оприлюднення своїх наукових та методичних розробок можна отримати подяку: свідоцтва та сертифікати. На кожному сайті є педагогічні форуми, які дозволяють спілкуватися на професійні та особисті теми освітянам з різних куточків нашої країни та з колегами з-за кордону. Інтернет дає можливість брати участь у різноманітних дистанційних конкурсах та олімпіадах.

Таким чином, можна зробити висновок, що сьогодні існують певні умови, в яких кожен викладач може зростати компетентнісно як особисто, так і професійно: здобувати нові знання, удосконалювати вміння, підвищувати особистісну та професійну самооцінку, набувати визнання серед колег. Безперервність цього процесу забезпечує підвищення його результативності (через підвищення рівня готовності до самоосвіти). З цього випливає, що найважливішою складовою вдосконалення викладача ЗВО є його власне бажання постійно самостворюватися та йти в ногу з часом. Тільки самоосвіта може дозволити кожному викладачу залишатися актуальним у сучасних умовах.

3.3 Організація процесу самоосвіти викладача

Щоб вивчати інших – викладач повинен знати свій предмет і володіти методикою його викладання, так і повинен орієнтуватися у різних сферах суспільного життя, бути культурною людиною у сенсі цього терміну. Постійна робота викладач над удосконаленням свого розвитку важлива в силу специфіки педагогічної діяльності, спрямованої на навчання та виховання студента. Готуючись до заняття, працюючи над лекцією викладач відчуває необхідність вивчити відповідну літературу, знайомитися з передовим досвідом.

Основним інструментом професійного зростання викладача та вдосконалення його майстерності є самоосвіта. Самоосвіта здійснюється добровільно і свідомо. Планується, керується і контролюється самою людиною. Самоосвіта необхідна для вдосконалення будь-яких якостей і навичок. До найбільш використовуваних форм організації самоосвіти належить:

1. Проходження курсів підвищення кваліфікації відповідно до направлення на їх проходження (див. Додаток С) та складеного індивідуального плану стажування (див. Додаток Д).

Головне достоїнство такої форми самоосвіти – можливість отримання кваліфікованої допомоги від викладачів іншого ЗВО, а також можливість обміну досвідом між колегами. Недоліки:

- епізодичність проходження курсів, яке часто залишає бажати кращого, тому що немає серйозного вивчення потреб викладачів та диференціації з урахуванням потенціалу слухачів.

2. Здобуття другої вищої освіти або другої спеціальності.

Головна перевага такої форми самоосвіти – можливість вибудовувати індивідуальну траєкторію освіти, тому що структура більшості програм має модульний характер: одні обов'язкові для вивчення, інші припускають індивідуальний вибір. До недоліків можна віднести дефіцит у викладача вільного часу.

3. Дистанційні курси підвищення кваліфікації, конференції, семінари, конкурси та ін.

Головні переваги такої форми самоосвіти:

- можливість пройти їх у зручний для педагогів час;
- не всі викладачі сповна володіють ІКТ на досить високому рівні, щоб навчатися дистанційно;
- документи, що підтверджують факт проходження дистанційного навчання, не завжди враховують при проведенні чергової атестації.

Важливою є індивідуальна робота з самоосвіти, яка включає:

- науково-дослідну роботу з певної проблеми;
- вивчення науково-методичної та навчальної літератури;
- участь у засіданнях кафедри, методичних об'єднаннях;
- відвідування уроків колег, обмін думками з питань організації занять, змісту навчання, методів викладання;
- теоретичну розробку та практичну апробацію різних форм занять, позакласних заходів та навчальних матеріалів. Проте, незважаючи на необхідність самоосвіти, не завжди цей процес реалізується на практиці.

Причини, які найчастіше називають викладачі, – відсутність часу, стимулів, нестача джерел інформації.

4. Мережеві педагогічні співтовариства – нова форма організації самоосвіти вчителів.

Мережеве педагогічне співтовариство – це інтернет-ресурс, створений для спілкування однодумців, викладачів різних регіонів країни.

- освоєння інформаційних концепцій, знань та навичок;
- спостереження за діяльністю учасників співтовариства.

Головні переваги цієї форми самоосвіти:

- обмін досвідом здійснюється між вчителями-практиками;
- зручний для педагога час.

При організації самоосвіти враховується професійний рівень викладачів, використовуються різні критерії, що дозволяють їх віднести до тієї чи іншої групи і відповідно до цього вибрати цілі та способи навчання, поповнити свій методичний багаж. Викладач зі стажем має можливість не тільки поповнити скарбничку своїх знань, а й знайти ефективні, пріоритетні для себе прийоми розвиваючої та корекційної роботи із студентами, опанувати діагностичні процедури дослідження.

Технологія організації самоосвіти педагогів може бути представлена у вигляді наступних етапів:

1 етап – діагностичний, який передбачає створення певного настрою на самостійну роботу; аналіз професійних труднощів та інтересів; постановку проблеми, вибір мети роботи, формулювання особистої індивідуальної теми, осмислення послідовності своїх дій (планування та прогнозування результатів). самоосвіти.

2 етап – навчальний, на якому педагог знайомиться з психолого-педагогічною та методичною літературою з обраної проблеми освіти; знайомство з передовим педагогічним досвідом, напрацьованим колегами у місті, регіоні, країні; накопичення педагогічних фактів, їх відбір та аналіз.

3 етап – практичний, під час якого відбувається адаптація теоретичного матеріалу до конкретної ситуації (аудиторії, предмету); апробування на практиці обраних методів роботи; моніторинг, анкетування. Практична робота продовжує супроводжуватися вивченням літератури. На даному етапі йде осмислення, аналіз та узагальнення накопичених фактів. Доцільно організувати колективне обговорення з колегами прочитаної педагогічної літератури та ін.

4 етап – використання, у ньому викладач у процесі подальшої роботи використовує власний досвід, і навіть займається його поширенням, створенням власних напрацювань у руслі обраної теми з опорою на теоретичний матеріал (дидактичні матеріали, розробки занять та інші методичні напрацювання); апробацією, корекцією, відстеженням результативності. Даний етап передбачає звіт про хід самоосвіти на засіданнях методичного об'єднання, проведення відкритих занять, позакласних заходів, методичної роботи з теми самоосвіти, оформлення результатів, рекомендацій для колег, проведення моніторингу, анкетування та презентації власних матеріалів.

Тривалість етапів може змінюватись в залежності від складності теми, глибини «занурення» та досвіду самого викладача. Термін реалізації плану педагог визначає сам. Теми для самоосвіти підбираються з урахуванням індивідуального досвіду та професійної майстерності кожного викладача. Вони завжди пов'язані з прогнозованим результатом (що ми хочемо змінити) і спрямовані на досягнення якісно нових результатів роботи. Тематикою самоосвіти може бути одне із завдань освітнього закладу; плану роботи з самоосвіти. На підставі обраної теми педагог розробляє індивідуальний план роботи над поставленою перед собою проблемою. У плані вказуються: назва теми, мета, завдання, передбачуваний результат, форми самоосвіти, етапи роботи, терміни виконання кожного етапу, дії та заходи, що проводяться в процесі роботи над темою, спосіб демонстрації результату зробленої роботи, форми звіту з виконаної роботи.

Матеріал, зібраний у процесі самоосвіти, доцільно розділяти на окремі теми та зберігати у вигляді карток, спеціальних зошитів, тематичних папок, особистого щоденника. Велике значення в процесі занять з самоосвіти має вміння працювати з літературними джерелами: робити виписки, складати конспект, тези, розгорнутий план або анотацію, які сприяють їхньому професійному зростанню. Можуть сприяти тому й іншому одночасно.

Особливе місце в самоосвіті займає здатність до рефлексивного осмислення та пошуку нового:

- когнітивний (базова культура особистості, професійні знання, вміння їх застосовувати);
- мотиваційний (усвідомлення особистої та суспільної значущості безперервної освіти);
- організаційний (уміння вибрати джерела пізнання та форми самоосвіти);
- морально-вольовий (допитливість, критичність). На цьому етапі можуть допомогти різні анкети – для виявлення здатності викладача до саморозвитку і факторів, що стимулюють і перешкоджають його навчанню, розвитку та саморозвитку. Участь у методичних семінарах є важливою як у процедурі аналізу та самооцінки педагогічної діяльності, так і в процесі розробки індивідуальної програми розвитку, її реалізації, моніторингу результативності. Залучення фахівців до співпраці, наставництво, консультування, раціоналізація особистої праці, створення умов для актуалізації отриманих знань, дослідно-експериментальної, дослідницької роботи, залучення процес інноваційних перетворень – далеко не повний перелік організаційно-педагогічних заходів. Завдання полягає в тому, щоб навчати педагога робити все самому. Для відстеження методичної роботи викладача щорічно складається план самоосвіти, який може бути представлений у формі таблиці 3.1

Таблиця 3.1

Щорічний план самоосвіти викладача

№ п/п	Прізвище, ім'я, по батькові викладача	Тема самоосвіти	Форма та термін звіту

У плані чітко визначається, хто над якою темою працює і в якій формі звітує. Звіти з самоосвіти заслуховуються на засіданнях кафедри. Дуже важливо, щоб організація самоосвіти не звелася до формального ведення додаткової звітної документації (плани, виписки та ін.).

Отож, формування стійкої потреби в самоосвіті у викладачів викликано спонуканням до вивчення нової інформації та передового досвіду, а відтак до розвитку у них професійної компетентності.

Висновки до третього розділу

Професійно важливою для педагога є компетентність у сфері ціннісно-смислового впливу на оточуючих. Успіх виховної діяльності багато в чому залежить від ступеня сформованості цієї компетентності, заснованої на здібностях та вміннях у галузі інтелектуального та емоційного вираження соціокультурних та професійно-педагогічних ціннісно-смислових орієнтацій педагога.

Основна мета сучасної освіти – відповідність актуальним та перспективним потребам особистості, суспільства та держави, підготовка різнобічно розвиненої особистості громадянина, здатної до соціальної адаптації у суспільстві, початку трудової діяльності, самоосвіти та самовдосконалення. А викладач, що вільно мислить, прогнозує результати своєї діяльності і моделює освітній процес, є гарантом досягнення поставлених цілей.

Безперервна робота з самоосвіти та професійного розвитку дозволяє викладачу постійно підвищувати свій професійний рівень: поповнювати свій методичний багаж, моделювати та прогнозувати освітній процес; знаходити

нові нестандартні підходи у роботі з студентами; розкривати глибше власний творчий потенціал та потенціал здобувачів вищої освіти та своїх колег., що впливає на підвищення якості вищої освіти загалом.

Головна перевага самоосвіти дає змогу вибудувати індивідуальну траєкторію освіти, що характеризується модульним характером освітнього процесу, де дисципліни для вивчення поділяються на обов'язкові для вивчення, інші припускають індивідуальний вибір.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Нині самоосвіта – це визначальний фактор у житті сучасної людини, який допомагає не відстати від професійного зростання. Самоосвіта розширює і поглиблює знання, сприяє осмисленню передового досвіду на більш високому теоретичному рівні й слугує вагомим чинником в удосконаленні професійної майстерності. Тому самоосвіта кожного педагога – є потреба у формуванні професійної педагогічної компетентності та фактором мотивації для професійного зростання.

Без процесу самоосвіти ефективність різних курсів підвищення кваліфікації, семінарів та конференцій є невеликою. Самоосвіта сприяє підвищенню рівня активного саморозвитку викладача, розглядається як важливий аспект його професійної діяльності та реалізується з метою поліпшення особистісних якостей та здібностей у здійсненні належної професійної діяльності. Самоосвіту розглядаємо як систему, в якій виділяються мотивації, а саме організаторські, рефлексивні складові, кожна з яких має певні особливості. Самоосвіта – це частина професійної діяльності, а готовність до самоосвіти є важливою здатністю фахівця, що дозволяє йому орієнтуватися у стрімкому потоці соціальної, психолого-педагогічної, світоглядної та іншої інформації.

Форми самоосвіти умовно поділені на дві групи: індивідуальну та групову. В першій ініціатором є педагог, у другій його діяльнісна участь (методичні об'єднання, семінари, практикуми, курси підвищення кваліфікації, які забезпечують зворотній зв'язок між результатами індивідуальної самоосвіти та самим педагогом).

Технологія організації самоосвіти викладачів включає діагностичний, навчальний, практичний, досвідний та узагальнюючий етапи. При організації самоосвіти враховується професійний рівень викладачів, використовуються різні критерії, що дозволяють віднести педагогів до тієї чи іншої групи та відповідно вибрати цілі та способи навчання.

Компетентність визначає міру включеності людини в діяльність та зумовлює її здатність приймати адекватні та відповідальні рішення у проблемних ситуаціях, виносити кваліфіковані судження, планувати та вчиняти дії, що призводять до раціонального та успішного досягнення поставлених цілей; умови розвитку професіоналізму; сформованість комплексу професійно-значущих якостей; комунікативну базу для впровадження результативної педагогічної діяльності та ін.

Важливу роль у компетентнісному зростанні викладача відіграє підвищення педагогічної кваліфікації, самоосвіта, самостійне запозичення педагогічного досвіду. Зазначено, що критеріями самоосвіти та саморозвитку професійної компетентності педагога вищої школи слугує вимогливість викладача до себе, його самокритичність, бажання до впровадження інноваційної діяльності та потреба в оновленні педагогічного досвіду та дослідницької діяльності.

До компетентностей, що покладені в основу цільової спрямованості підготовки майбутнього викладача в університеті нами віднесено: соціокультурні, інтегрально-особистісні та професійно-педагогічні.

Процес моделювання професійного розвитку та виховання у ЗВО слугує комплексним формуванням розвитку професійно-педагогічних компетентностей у майбутніх викладачів.

Основними критеріями самоосвіти педагогів є ефективність професійної педагогічної діяльності (зростання якості освітнього процесу), творче зростання педагогів, впровадження нових педагогічних технологій в освітній процес.

Алгоритм організації самоосвіти педагогів передбачає проходження низки етапів: діагностичний, навчальний, практичний, використання, узагальнюючий.

Методичний супровід процесу самоосвіти відіграє велику роль в організації індивідуальної роботи викладачів. Самоосвіта неможлива без уміння чітко формулювати мету, конкретизувати проблему і фокусувати свою

увагу на головних, значущих деталях, творчо переосмислювати процес навчання.

Проведене нами дослідження дозволило встановити, що результатами самоосвіти викладача є підвищення якості викладання предмета (тут необхідно визначити показники, за якими визначатиметься ефективність та якість), розроблені методичні посібники, написані статті, програми, дослідження, дидактичні матеріали, тести, наочності та ін., впровадження нових форм, методів і прийомів навчання, доповіді, виступи, вироблення методичних рекомендацій щодо застосування нової технології, розробка та проведення відкритих занять за власними, новаторськими технологіями та ін.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Безлюдна Н, Дудник Н. Самоосвіта в процесі професійної діяльності майбутнього педагога. Проблеми підготовки сучасного вчителя, 2015. № 12. С. 7–9.
2. Бержанір А. Формування творчої компетентності майбутніх докторів філософії як передумови їхньої інноваційної діяльності. Соціальна робота та соціальна освіта. 2022. № 1 (8). С. 215–222.
3. Білик Н. Комунікативна компетентність керівників закладів загальної середньої освіти в умовах Нової української школи. Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка. Вип. 6 (11). URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-6\(11\)-04](https://doi.org/10.33296/2707-0255-6(11)-04)
4. Бойчук Ю. Д. Інноваційна діяльність керівника закладу вищої освіти в системі внутрішнього управління якістю. Засоби навчальної та науково-дослідної роботи. 2022. № 58. С. 7–16.
5. Буряк В. К. Умови та засоби самоосвіти студентів. Вища школа. – 2002. №6. С. 18–29
6. Гавриляк Л. Комунікативна компетентність як складова професійної підготовки сучасного фахівця. Scientific journal «ΛΟΓΟΣ. The art of scientific mind». 2019. №3. С.70–73.
7. Главацька О., Грод І. Перспективи використання мультимедійних демонстрацій, створених засобами Flash. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2022. № 1. С. 25–31.
8. Гладкова В. Професійна підготовка магістрів менеджменту до діяльності в екстремальних умовах. Освітологічний дискурс. 2022. № 2. С. 133–147.
9. Гусак Л., Гордієнко Ю., Микитюк І. Професійна компетентність магістра як майбутнього викладача. Наука і техніка сьогодні, 2023. №9 (23).

10. Демченко В. А., Балабанова К. Є., Ємельянова Є. С. Реалізація компетентнісного підходу в самостійній роботі студентів закладів вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*, 2021. Т. 239. №. 38. С. 34 – 40.
11. Дереза І.С. Самоосвіта як важлива складова особистісно-професійного становлення студентів педагогічних університетів. Теорія і практика проектування авторських педагогічних систем : зб. матеріалів всеукраїнської науково-практичної конференції (26–27 квітня 2012 року, Кривий Ріг). К., 2012. С. 176–181.
12. Діденко Н. М. Сучасні підходи формування комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти в процесі викладання української мови за професійним спрямуванням. *Інноваційна педагогіка*. 2022. Вип. 48, Т. 1. С. 76–80.
13. Дубінка М. М. Самоосвіта як важлива умова професійного становлення магістранта-майбутнього викладача. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*, 2021. №199. С. 114–120.
14. Електронне наукове фахове видання «Адаптивне управління: теорія і практика Серія «Педагогіка». Українська інженерно-педагогічна академія. ГО «Школа адаптивного управління соціально-педагогічними системами». Хлебнікова Т.М., 2020. Вип. 8 (15).
15. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; гол. ред. Василь Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
16. Жорова І. Я., Кузьмич Т. О., Назаренко Л. М. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності : методичні рекомендації. Херсон. РПО, 2012. 80 с.
17. Змішане навчання у закладах професійної (професійно-технічної) освіти. Навчально-методичний посібник / Пасічник О., Єлфімова Ю., Чушак Х., Шинаровська О., Донець А. Київ.: 2021. 92 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/pto/2021/11/30/Zmish.navch.u.zakl.P-PT-O.30.11.pdf>

18. Іщук Т., Мазуренок Н. Пізнання особистісних якостей як умова формування іншомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти / Т. Іщук, // Педагогічний дискурс. 2022. № 32. С. 23–27.
19. Кабиш М. Особливості неперервної самоосвіти викладачів загальноосвітніх дисциплін. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*, 2023. № 3. С. 24–31.
20. Калінічева Г. Експертна діяльність у сфері вищої освіти: компетентнісний вимір. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2022. № 2. С. 17–28.
21. Коваленко Л., Шевченко І. Сучасна безперервна педагогічна освіта як соціокультурний феномен. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2021. Том 20. №2, С. 89–101. [https://doi.org/10.35387/od.2\(20\).2021.89-101](https://doi.org/10.35387/od.2(20).2021.89-101). URL: <http://www.adult-education-journal.com.ua/index.php/aej/article/view/184>
22. Ковальська Н. М. Неперервна професійна освіта: теоретичний аспект. Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. 2013. Вип. 2. С. 79–84.
23. Козаков В.М. Державно-громадянська комунікація: шлях від кризи до взаємодії. Монографія [В. М. Козаков, О. В. Рашковська, В. А. Ребкало, Є. О. Романенко, І. В. Чаплай]. Київ: ДП «Вид. дім «Персонал», 2017. 288 с.
24. Коломієць Б. Педагогічні умови формування самоосвітньої компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. Витоки педагогічної майстерності. 2018. Вип. 22. С. 100–103.
25. Кришталенко А. С., Ревенко М. П., Савченко Д. Р., & Савченко Л. Л. Самоосвіта й самовдосконалення як складові професійної компетентності педагога. In *The 12th International scientific and practical conference «Actual issues of the development of science and ensuring the quality of education» (March 28–31, 2023) Florence, Italy. International Science Group*. 2023.p. 231.

26. Левченко Ф. Г. Самоосвітня діяльність вчителя в умовах компетентісно-орієнтованої освіти. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/725227/1/PRIORITYDIRECTIONS-OF-SCIENCE-AND-TECHNOLOGY-DEVELOPMENT24-26.01.21-750-754.pdf>
27. Лук'янова Л. Б., Аніщенко О. В. Освіта дорослих: короткий термінологічний словник. К.; Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. 108 с. URL: https://lib.iitta.gov.ua/7697/1/%D0%A1%D0%BB%D0%BE%D0%B2%D0%BD%D720%B8%D0%BA_%20%D0%9E%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B8%D1%85.pdf
28. Лук'янчук Е. А. Самоосвітня діяльність педагога як складова професійної компетентності. URL: https://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp20/2/lukjanchuk_tezi.pdf
29. Марущак О. М. Поняття компетентності у педагогічній діяльності. Креативна педагогіка : наук.-метод. журнал. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся». Житомир, 2016. Вип. 11. С. 97–108.
30. Мастеркова Т. Розвиток професійної компетентності педагога в міжтестастійний період на засадах адаптивного управління. Адаптивне управління: теорія і практика. Педагогіка. 2019. Вип. 5 (9). URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0255-6\(11\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0255-6(11)-10).
31. Наливайко Г. В. Особливості самоосвітньої діяльності вчителів початкових класів у міжкурсовий період системи підвищення кваліфікації. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2011. № 8. С. 67–69.
32. Огнев'юк В., Луговий В. Проблема кількості та якості у вищій освіті в контексті університетської мережі в Україні. Освітологічний дискурс. 2022. № 2. С. 1–17.

33. Онаць О.М., Топузов М. О. Управління самоосвітою вчителя як пріоритетною формою саморозвитку професійної компетентності в опорному закладі освіти. Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки». 2019. Вип. 9 (38), С. 133–153.
34. Осередчук О. Забезпечення організації партнерства викладачів і студентів для здійснення якісного моніторингу вищої освіти. Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. 2022. № 69. С. 31–38.
35. Павличенко А., Пащенко О., Медведовська Т., & Вишньова В. Самоосвіта студентів закладів вищої освіти та її роль у процесі професійної підготовки фахівців в умовах цифровізації освіти. *Grail of Science*, 2023. №24. С. 590–594.
36. Пелипань Я. М., & Замула О. М. Самоосвіта – основа професійного розвитку педагога. *Актуальні питання сучасної педагогіки: творчість, майстерність*, 2020. №177. С. 177–180.
37. Перепелиця К. Ю. Формування самоосвітньої компетентності студентів на основі телекомунікаційних технологій під час навчання іноземної мови в технічному закладі вищої освіти – базовий компонент професійної компетентності спеціаліста. Молодий вчений. 2022. № 6. С. 57–60.
38. Післядипломна педагогічна освіта України: сучасність і перспективи розвитку : наук.-метод. посіб. / За заг. ред. В. В. Олійника, Л. І. Даниленко. Київ : Міленіум, 2005. 230 с.
39. Поведа Т. П. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців на засадах контекстного навчання. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Серія : Педагогічна. 2015. Вип. 21. С. 123–126. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znkp_ped_2015_21_44
40. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради. 2017. № 38–39. С. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

41. Проектування індивідуальної освітньої траєкторії професійного розвитку педагога: збірник тез Всеукраїнської науково-практичної конференції (м.Біла Церква, 13червня 2019 р.); упорядкував Л.А. Литвиненко. К.: Всеосвіта, 2019. 189 с.

42. Ребуха Л.З. Вплив ціннісних орієнтацій на формування професійної компетентності у майбутніх фахівців-психологів. Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького. Серія::педагогічні науки. 2019 №9. Електронне наукове фахове видання.

<http://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedvisnyk/article/view/358>

43. Ребуха Л.З. Професійна компетентність фахівців: сутнісні ознаки та розвиткові умови. Інноваційна педагогіка. 2020. Випуск 22. Т. 3. С. 87–90. <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/22-3.17>

44. Ребуха Л.З. Формування соціально-психологічних та педагогічних складових міжкультурної компетентності майбутніх фахівців соціономічних професій. Збірник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2019. 4(19). С. 337–347. <https://doi.org/10.32453/pedzbirnyk.v19i4.277>

45. Рідкоус О. В. Підготовка вчителя до самоосвітньої діяльності як складова його професійного зростання. Педагогічний альманах : збірник наукових праць. 2008. С. 132–139.

46. Рябова З. В. Управління розвитком педагогічного колективу на основі маркетингових досліджень. Теорія та методика управління освітою. 2010. № 3. URL: <http://tme.umo.edu.ua>

47. Самко А. М. Принципи організації самоосвітньої діяльності науково-педагогічних працівників закладів вищої освіти. 2023. С. 193–196.

48. Самоосвіта педагога як необхідна складова сучасності [Електронний ресурс] URL: <http://college.nuph.edu.ua/wpcontent/uploads/2014/05/%D0%94%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%96%D0%BA-%D0%BF%D0%BA.pdf>

49. Самоосвіта педагога як умова підвищення його професійної компетентності [Електронний ресурс] Режим доступу до матеріалу https://www.slideshare.net/metodist_selid/ss-79245776
50. Самоосвіта як підвищення компетентності педагога [Електронний ресурс] <http://osvita.ua/school/method/7151/>
51. Сипченко О., Гарань Н., & Бойко І. Комунікативна компетентність викладача як важлива складова професіоналізму. *Гуманізація навчально-виховного процесу*, 2022. №2 (102). С. 26–35.
52. Словник української мови в 11 томах. Академічний тлумачний словник (1970–1980). <https://slovnyk.ua/>
53. Слюсаренко О. Вимірювання якості освітньої діяльності університетів: український досвід. Вісник Черкаського університету. Серія Педагогічні науки. 2022. Вип. 2. С. 12–20.
54. Солдатенко М.М. Методика і техніка професійного самовдосконалення вчителя: методичні рекомендації. Кропивницький: ІмексЛТД, 2021. 55 с.
55. Тамаркіна О. Л. Самоосвіта як фактор мотивації навчання [Електронний ресурс] / О. Л. Тамаркіна, Л. І. Байдак // Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка». Дрогобич, 2023. № 61, Т. 3. С. 217–221.
56. Теоретичні і методичні засади моделювання фахової компетентності керівників закладів освіти : монографія / Єльнікова Г. В. та ін.; за ред. Г. В. Єльнікової. Київ-Чернівці : Книги XXI, 2010. 460 с.
57. Хлебнікова Т. М. Методична робота як засіб розвитку професійної компетентності педагога. *Управління школою*. 2015. № 19–21. С. 15–25.
58. Хлебнікова Т. М. Самоосвіта як засіб розвитку професійної компетентності педагога. *Адаптивне управління: теорія і практика*. Сер. :

Педагогіка : електрон. наук. фахове вид. / Укр. інж.-пед. акад. [та ін.]. Харків, 2020 . Вип. 8(15). <http://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/4722>

59. Хлебнікова Т. М. Самоосвітня діяльність як засіб розвитку особистості педагога. Модернізація управління в контексті вимог Закону України "Про освіту" : матеріали Всеукр. наук.-практ. онлайн-конф., Харків, 20 трав. 2020 р. / Харків. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди ; [за заг. ред. Р. І. Черновол-Ткаченко, О. І. Мармази, О. Є. Гречаник]. Харків : ХНПУ, 2020. Ч. 1. С. 368–373.

60. Хлебнікова Т. М., Гречаник О. Є., Григораш В. В. Акмеологічний супровід педагога в процесі саморозвитку. Science Review. 2018. № 6 (13) July. Р. 11–16. URL: https://doi.org/10.31435/rsglobal_sr/01072018/5897

61. Шишкіна Л. М. Самоосвіта педагога- необхідність сучасного суспільства: Методичний посібник, Алчевськ, 2019. 23 с.

62. Шулікін Д. Зберегти людський потенціал і не забути про якість : як переміщення позначилось на університетських спільнотах та якості освіти? Освіта України. 2022. № 28-29. С. 6–7.